

sa

Sektorske analize

prosinac 2013. broj 26 godina 2

ISSN: 1848-8986

eiz ekonomski
instituit,
zagreb

Energetika i naftna industrija

Autor Denis Redžepagić

_Sadržaj

_3 Glavni sektorski pokazatelji

Porast energetske ovisnosti nije obilježje samo hrvatskog gospodarstva, već i trend razvoja tržišta u cijeloj Uniji, premda je većina članica usmjerena na smanjenje uvozne komponente u energetske bilanci.

_9 Liberalizacija energetskog tržišta

Liberalizacija tržišta električne energije znatno je ubrzana ulaskom Hrvatske u EU, tako da je dominantno poduzeće za proizvodnju i distribuciju, HEP Grupa, već dobilo konkurente u distribuciji električne energije.

_11 Cijene energenata

Praćenje trendova kretanja cijena uključuje niz čimbenika poput sigurnosti i opsega nabavke, kapacitete distribucije te u konačnici kvalitetu infrastrukture općenito.

_17 Trendovi u sektoru energetike i naftne industrije

Bruto proizvodnja vjetroelektrana i ostalih obnovljivih izvora energije više je nego dvostruko povećana tijekom prvih devet mjeseci 2013. godine u odnosu na 2011. godinu i oko 28 posto u odnosu na isto razdoblje 2012. godine.

_21 Najveća trgovačka društva

Ključna su poduzeća u sektoru energetike i naftne industrije u Hrvatskoj HEP Grupa i INA. S više od 28.400 zaposlenih i više od 40 milijardi kuna ukupnih prihoda godišnje, ova su dva poduzeća izuzetno važna za hrvatsko gospodarstvo.

_30 Zaključak i očekivanja

Od uvođenja novih normativnih modela, Hrvatska je u procesu intenzivne implementacije i povećane stope odgovornosti za funkcioniranje energetskog tržišta.

Glavni sektorski pokazatelji

“U razdoblju od 2001. do 2011. godine, ukupna se potrošnja energenata na području EU-a smanjila za 4 posto.

— Ekonomski institut, Zagreb u zadnjem je broju publikacije *Croatian Economic Outlook Quarterly* objavio da je hrvatsko gospodarstvo, nakon dužeg razdoblja smanjenja gospodarskih aktivnosti, ušlo u fazu stagnacije. Nedostatak gospodarskog oporavka bio je jedan od ključnih čimbenika poslovanja poduzeća u energetici¹, uz naravno najvažniju institucionalnu promjenu, a to je ulazak Hrvatske u Europsku uniju. Prema podacima iz listopada 2013., u usporedbi s drugim tromjesečjem 2012. godine, bruto domaći proizvod smanjen je za 0,7 posto. Još preciznije, postoje realne osnove za bojazan kako su „opažena povoljnija kretanja bila kratkog vijeka i povezana s ulaskom Hrvatske u EU.”²

Posljednji podaci o kretanju sezonski prilagođene nezaposlenosti ukazuju na novi rast broja nezaposlenih. Ključni pokazatelji, poput indeksa industrijske proizvodnje, kreditiranja bankarskog sektora i domaće potražnje, još uvijek ne ukazuju na mogućnost pozitivnih pomaka u kratkom roku. U takvim uvjetima, opravdano je pretpostaviti kako i energetski sektor prolazi kroz izazovno razdoblje, usprkos očekivanom pozitivnom učinku ulaska u Europsku uniju. Ključni problemi koje valja naglasiti jesu izostanak domaće potražnje, ali i opsežne strukturne promjene koje su nastupile ulaskom Hrvatske u EU.

2009. godine, kada je rađena Strategija energetskega razvoja Republike Hrvatske³, za potrebe nacionalnog gospodarstva uvozilo se preko 50 posto energije te je u Strategiji zaključeno kako se ovisnost o uvozu energije povećava. Tijekom 2011. godine, taj je trend nastavljen, tako da je vlastita opskrbljenost energijom iznosila 48,9 posto⁴. Hrvatska, kao država s relativno prosječnom razinom energetske ovisnosti, ne odstupa značajno od prosjeka EU-27 [slika 1].

1 Sektor energetike i naftne industrije dio je industrijske grupacije energije [AE, prema GIG-u 2009]. On uključuje *vađenje sirove nafte i prirodnog plina* [NKD 2007. odjeljak B06], *proizvodnju koks i rafiniranih naftnih proizvoda* [NKD 2007. odjeljak C19] te *opskrbu električnom energijom, plinom, parom i klimatizaciju* [NKD 2007. odjeljak D35].

2 Ekonomski institut, Zagreb, *Croatian Economic Outlook Quarterly*, br. 56/2013.

3 Strategija energetskega razvoja Republike Hrvatske, Narodne Novine, broj 130 [2009].

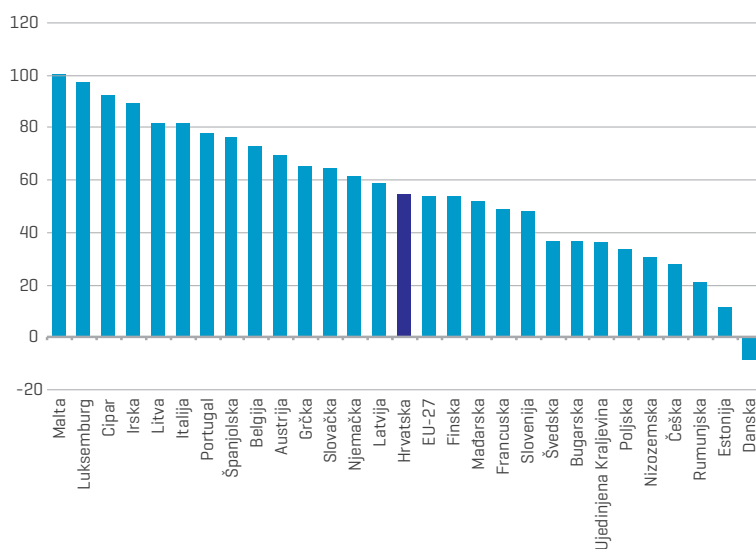
4 Ministarstvo gospodarstva, Energija u Hrvatskoj 2011.

U RAZDOBLJU OD 2001. DO 2011., INDEKS ENERGETSKOG INTENZITETA U HRVATSKOM GOSPODARSTVU SMANJEN JE NA 87

Slika 1.
Energetska ovisnost Hrvatske u usporedbi sa zemljama EU-a u 2011. godini, u %

* Napomena: Energetska ovisnost izražena je kao udio neto uvoza u bruto domaćoj potrošnji.

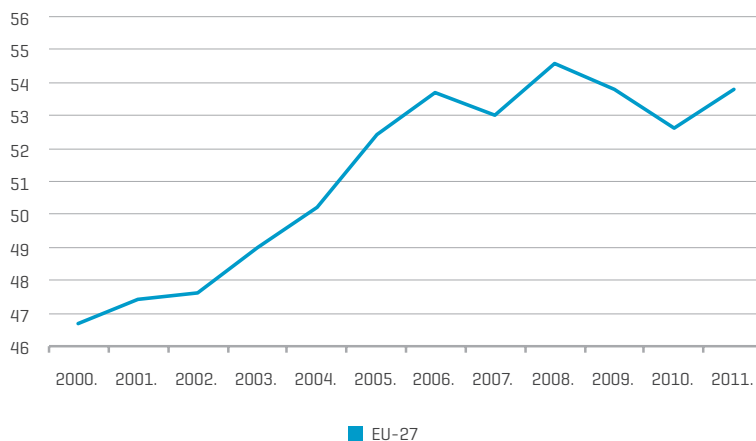
Izvor: Eurostat.

Dugoročni trendovi u EU-u (slika 2) pokazuju da porast energetske ovisnosti nije obilježje samo hrvatskog gospodarstva, već je to trend razvoja tržišta u cijeloj Uniji premda je većina članica usmjerena na smanjenje uvozne komponente u energetske bilanci. Primjerice, u odnosu na 2010. godinu, vlastita opskrbljenost energijom u Hrvatskoj smanjena je za 6,6 posto tijekom 2011. godine.

Slika 2.
Energetska ovisnost u državama EU-27 u razdoblju 2000. – 2011., u %

Izvor: Eurostat.

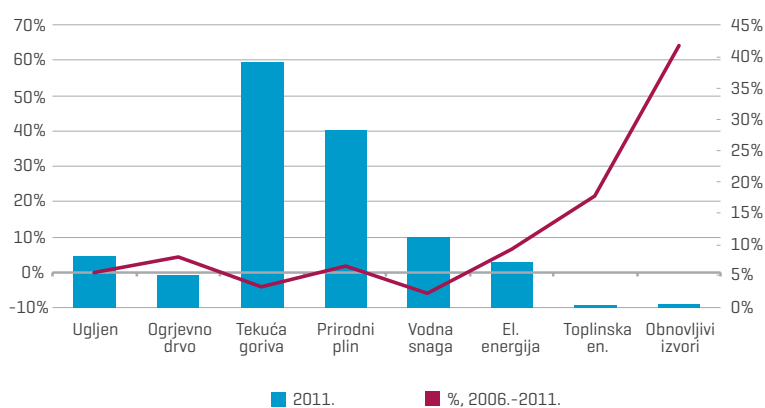
“Prema udjelu u neposrednoj potrošnji energije u 2011. godini, u Hrvatskoj je sektor opće potrošnje ostvario najveći udio.

Hrvatska je jedna od članica EU-a koja ima vlastite izvore energenata. Energetska ovisnost u Hrvatskoj izraženija je u segmentima u kojima ne postoje dostatni nacionalni izvori i tamo gdje je visoka razina potražnje, tako da vlastiti energenti ne dominiraju u ukupnoj potrošnji energije. Primjerice, proizvodnja nafte iz domaćih izvora kontinuirano se smanjuje (Boromisa, 2011), tako da je udio energetske ovisnosti u tom segmentu povećan sa 67,7 posto 2010. godine na 79,9 posto 2011. godine⁵. S druge strane, premda potražnja za prirodnim plinom nadilazi domaću proizvodnju, energetska ovisnost smanjena je s 29,6 posto u 2001. na 19,5 posto u 2011. godini. Potrebno je napomenuti kako je u razdoblju od 2001. do 2011., indeks energetske intenziteta u hrvatskom gospodarstvu smanjen na 87 (2001=100), što je usporedivo s prosjekom država EU-28 (indeksna vrijednost 84).

Prema strukturi ukupne potrošnje energenata u Hrvatskoj, tekuća goriva i prirodni plin još uvijek su najznačajniji energenti. U 2011. godini, oni su činili 67 posto ukupne potrošnje (slika 3). U usporedbi s prethodnom godinom, potrošnja ovih dvaju energenta je u porastu. Promatrana tijekom dužeg vremenskog razdoblja, potrošnja prirodnog plina i ogrjevnog drva je u porastu, dok je zastupljenost tekućih goriva smanjena, što odražava oscilacije i dugoročan porast cijene tog energenta na tržištu. Također, ukupan udio toplinske energije i obnovljivih izvora energije gotovo je zanemariv. Ipak, u odnosu na 2006. godinu zamjetan je porast relativnog udjela tih energenata, što je posljedica prilagodbe tržišta novim izvorima energije i institucionalnim okvirima za poticanje obnovljivih izvora energije.

Slika 3.
Ukupna potrošnja energije i promjene u razdoblju 2006. - 2011., u %

Izvor: Energija u Hrvatskoj, 2011.

Prema podacima Eurostata (2013) ukupna je potrošnja (mjerena bruto domaćom potrošnjom) svih oblika energenata stabilna. U razdoblju od 2001. do 2011. godine, ukupna se potrošnja na području EU-a smanjila za 4 posto. U navedenom je razdoblju izraženo povećanje udjela obnovljivih

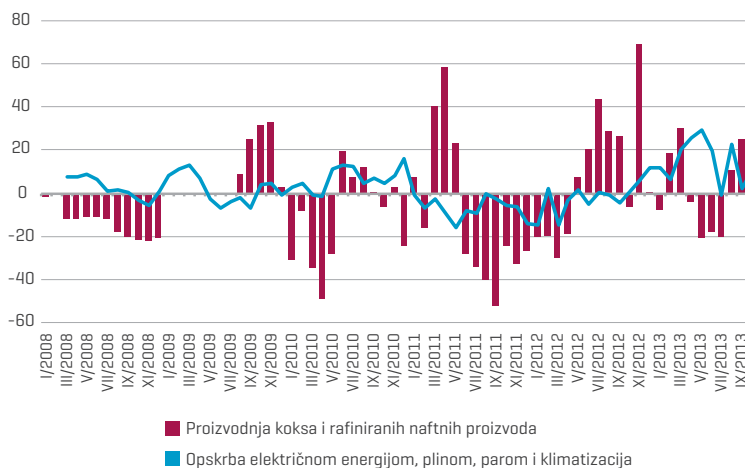
⁵ Eurostat, 2013, *Energy, transport and environment indicators*, ISSN 1725-4566.

izvora energije [69 posto porasta u odnosu na 2001.] i smanjenje korištenja fosilnih goriva [-12 posto].

Prema udjelu u neposrednoj potrošnji energije, u Hrvatskoj je sektor opće potrošnje ostvario najveći udio u 2011. godini [Ministarstvo gospodarstva, 2012]. Njegov udio iznosi 49,1 posto. Slijede sektor prijevoza s 32,8 posto i industrija s 18,1 posto. Utjecaj krize očituje se u smanjenju udjela industrije [22,3 posto u 2006. godini] dok se udjeli prometa i opće potrošnje povećavaju. Na tržištu EU-a, uz opći trend smanjenja ukupne potrošnje, također je izraženo smanjenje udjela potrošnje u industrijskom sektoru. Mjereno bruto potrošnjom energije po stanovniku, samo se u Rumunjskoj koristi manje energije po stanovniku, usprkos trendu smanjenja na području čitave EU. Potrošnja po stanovniku u EU-u u posljednjem je desetljeću smanjena je za 7 posto i iznosi 3,37 *toe*⁶. U Hrvatskoj je 2011. godine potrošnja po stanovniku iznosila 1,94 *toe*.

Slika 4.
Opskrba električnom energijom, plinom, parom te klimatizacija i proizvodnja koksa i rafiniranih naftnih proizvoda, međugodišnje stope promjene

Izvor: Državni zavod za statistiku.

Premda je indeks industrijske proizvodnje do listopada 2013., u odnosu na isto razdoblje 2012. godine smanjen za 2,0 posto, agregatni pokazatelji obujma proizvodnje za energetski sektor [prema GIG-u 2009] povećali su se za 6,5 posto. U odnosu na prethodni izvještaj zabilježene su oscilacije, ali u prosjeku je proizvodnja u porastu. Godišnja stopa smanjenja proizvodnje koksa i rafiniranih naftnih proizvoda u razdoblju do listopada 2013., u usporedbi s 2012. godinom iznosila je 6,3 posto. U listopadu 2013. proizvodnja koksa i rafiniranih naftnih derivata smanjena je za 58,5 posto u odnosu na isti mjesec prošle godine. Istodobno, klimatizacija i opskrba električnom energijom, plinom i parom u prvih deset mjeseci 2013. povećane su za 14,4 posto u usporedbi s istim razdobljem u 2012. godini. Povoljne klimatske prilike pozitivno su se odrazile na proizvodnju

⁶ TOE, *tonnes of oil equivalent*, ili tona ekvivalentne nafte normalizirana je i standardizirana jedinica energije, prema konvenciji jednaka količini energije iz jedne tone sirove nafte. Koristi se za usporedbu energetskih vrijednosti iz različitih izvora [Eurostat, 2013].

električne energije te su djelomično umanjile negativan učinak smanjenog obujma proizvodnje naftnih derivata.

Proizvođačke cijene u energiji (GIG 2009) smanjile su se za 8,0 posto u listopadu 2013. u usporedbi s listopadom 2012. godine. Pad je prisutan na domaćem i stranom tržištu i viši je u odnosu na prosjek industrijskog sektora.

“Potrošačke cijene goriva i energije od studenog 2012. do listopada 2013. godine povećale su se za 9,2 posto u odnosu na isto razdoblje 2011. i 2012. godine.

Ukupan indeks potrošačkih cijena za listopad 2013. porastao je za 8 posto u odnosu na prosjek 2010. godine. Porast potrošačkih cijena na godišnjoj je razini iznosio 2,9 posto. Potrošačke cijene goriva i energije, koje čine 12 posto ukupnog indeksa potrošačkih cijena, povećale su se za 9,2 posto od studenog 2012. do listopada 2013. godine u odnosu na isto razdoblje 2011. i 2012. godine. Međutim, u listopadu 2013., u odnosu na isti mjesec 2012., indeks je smanjen za 1,2 posto. U istom je mjesecu najznačajniji bio utjecaj smanjenja potrošačkih cijena električne energije od 5,5 posto i tekućih goriva od 6,3 posto, što je značajno više od ukupnog smanjenja potrošačkih cijena. Istodobno su proizvođačke cijene energije u listopadu u odnosu na rujnu smanjene za 2,9 posto. Cijene proizvodnje koksa i rafiniranih naftnih proizvoda u istom su mjesecu pale za 11,4 posto, a u segmentu opskrbe električnom energijom za 4,6 posto na godišnjoj razini. U svim djelatnostima koje obuhvaća sektor energetike pad cijena veći je od pada proizvođačkih cijena na razini industrije, koji je na međugodišnjoj razini iznosio 3 posto.

Prosječna bruto plaća u prvih devet mjeseci u Hrvatskoj je iznosila 7.925 kuna i realno je smanjena za 1,9 posto u odnosu na isto razdoblje u 2012. godini. Prosječne bruto plaće tijekom istog razdoblja u cijelom su sektoru energije iznad prosjeka gospodarstva. Prosječna je bruto plaća za prvih devet mjeseci ove godine u djelatnosti opskrbe električnom energijom, plinom, parom te klimatizacije iznosila 10.588 kune. Uz rast od 8 posto u rujnu 2013. u odnosu na rujnu 2012. godine, to je za 34 posto više od prosjeka gospodarstva. Prosječna bruto plaća u djelatnosti vađenja sirove nafte i prirodnog plina u prvih devet mjeseci ove godine iznosila je 12.788 kuna. U istom je razdoblju prosječna plaća isplaćena u djelatnosti proizvodnje koksa i rafiniranih naftnih proizvoda iznosila 12.051 kuna, što je 52 posto iznad prosjeka gospodarstva. Za usporedbu, prosječna bruto plaća u prerađivačkoj industriji iznosila je 6.913 kuna.

U prvih devet mjeseci 2013. godine u odnosu na isto razdoblje 2012. godine u djelatnosti opskrbe električnom energijom, plinom, parom te klimatizacije, prosječne mjesečne bruto plaće nominalno su porasle za 6,5, a realno za 3,5 posto. U proizvodnji koksa i rafiniranih naftnih proizvoda plaće su nominalno porasle za 3,4, a realno za 0,5 posto; dok

su u djelatnosti vađenja sirove nafte i prirodnog plina plaće nominalno porasle za 3,1 a realno za 0,2 posto. Prosječna je bruto plaća u cijelom gospodarstvu nominalno porasla za 1,0 a realno se smanjila za 1,9 posto. Bruto plaće u prerađivačkoj industriji nominalno su se povećale za 2,0, a realno smanjile za 0,9 posto.

Od ukupno 1,4 milijuna zaposlenih, u djelatnosti opskrbe električnom energijom, plinom, parom te klimatizacije u listopadu 2013. bilo je 14.820 zaposlenih. U prvih deset mjeseci ove godine broj zaposlenih u ovoj djelatnosti smanjen je za 7,4 posto u odnosu na isto razdoblje 2012. godine. U istom je razdoblju u proizvodnji koksa i rafiniranih naftnih proizvoda bilo zaposleno 2.854 radnika, a u vađenju sirove nafte i prirodnog plina 1.338 zaposlenih. U svim djelatnostima, zbog krize ali i restrukturiranja poslovanja u najvećim poduzećima u sektorima, smanjen je broj zaposlenih.

Liberalizacija energetskog tržišta

Zbog velikih očekivanja od pridruživanja Hrvatske EU-u, liberalizacija te promjena regulativnih okvira u sektoru energetike bili su predmet velikog broja istraživanja. Osnovni je razlog cijena energenata, poput električne energije i naftnih derivata, koji su dug niz godina bili vrlo jako regulirani. Provedbom Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju⁷, te Ugovora o pristupanju Republike Hrvatske⁸, jedna od preuzetih obveza bila je i usklađivanje regulatornih okvira tržišta energetike s regulatornim i normativnim načelima koja su primijenjena u ostalim članicama EU-a. Cilj EU-a je do 2014. godine potpuno integrirati nacionalna tržišta energijom, kako bi se svim potrošačima na jedinstvenom tržištu omogućio pristup „većem broju boljih proizvoda i usluga, povećala konkurencija i osigurala ponuda“⁹. Premda su očekivanja često povezana uz smanjenje cijena energenata za kućanstva i industriju, u Hrvatskoj stanje na tržištu nije potpuno razvidno¹⁰. Liberalizacija tržišta električne energije znatno je ubrzana ulaskom Hrvatske u EU, tako da je dominantno poduzeće za proizvodnju i distribuciju, HEP Grupa, već dobilo konkurente u distribuciji električne energije.

“Na tržištu plina, liberalizacija je omogućena još 2008. godine, ali nedostatak konkurencije pokazuje kako su troškovi logistike i investicija još uvijek gotovo prohibitivno visoki.

Liberalizacija energetskog tržišta bila je posebno izražena na tržištu električne energije, prvenstveno zbog aktivnog ulaska konkurenata dominantnom opskrbljivaču, HEP Opskrbi. U skladu s obvezama iz paketa mjera liberalizacije energetskog tržišta EU-a, donesen je novi Zakon o tržištu električne energije (Narodne novine, br. 22/2013.). Premda je odabir dobavljača omogućen prethodnim Zakonom o tržištu električne energije (2008), njihov značaj je u porastu. Tijekom prethodnog razdoblja, konkurencija dominantnom opskrbljivaču već je utjecala na smanjenje broja korisnika usluga državnog poduzeća, prvenstveno nakon procesa javne nabave. Konkurencija se povećala i u segmentu kućanstava, što je utjecalo na daljnje smanjenje broja korisnika dominantnog opskrbljivača.

⁷ Narodne novine - Međunarodni ugovori, br. 14/2001.

⁸ Vijeće Europske unije, 2011, Ugovor o pristupanju Republike Hrvatske, 14409/11, Bruxelles: Vijeće Europske unije.

⁹ http://ec.europa.eu/energy/gas_electricity/index_en.htm

¹⁰ Vidjeti zaključke s Energy Market Forum 2013. Izvor: <http://www.poslovni.hr/specijal/energy-market-forum>

IZVJESNO JE I KAKO ZNAČAJNIH KOREKCIJA CIJENE ELEKTRIČNE ENERGIJE NEĆE BITI U KRATKOM ROKU

Premda je udio konkurencije još uvijek relativno marginalan¹¹, smanjenje udjela je očekivano – prema nekim procjenama, dominantni opskrbljivači [bivši monopolisti] zadržali su oko 60 posto tržišta¹², ali su takvi tržišni omjeri u Hrvatskoj još uvijek dio dugoročnog planiranja i ovisе o poslovnim strategijama glavnih aktera na tržištu¹³ tako da se značajnije smanjenje udjela dominantnog opskrbljivača ne može očekivati u kratkom roku.

S vremenom će pritisak konkurencije ojačati. Međutim, izvjesno je i kako značajnih korekcija cijene električne energije neće biti u kratkom roku. Cijene električne energije trenutno su relativno stabilne zbog niza razloga koji uključuju i povoljne hidrometeorološke prilike, ali do povećanja cijena će vjerojatno doći zbog „dugoročnog trenda izjednačavanja cijena u Hrvatskoj s onima u EU-u“¹⁴.

Na tržištu plina, liberalizacija je omogućena još 2008. godine, ali nedostatak konkurencije pokazuje kako su troškovi logistike i investicija još uvijek gotovo prohibitivno visoki i nisu generirali značajniju konkurenciju na tržištu¹⁵. Konačno, trend liberalizacije tržišta naftnih derivata ulazi u završnu fazu najavom novog Zakona o tržištu nafte i naftnih derivata¹⁶ prema kojem su stvoreni uvjeti za ukidanje Pravilnika o utvrđivanju najviših maloprodajnih cijena naftnih derivata. Drugim riječima, cijene naftnih derivata u budućnosti će se formirati slobodno (uz mogućnost izvanrednih mjera regulacije, u trajanju od najduže 90 dana), čime će do izražaja doći sposobnosti distributera da iskoriste svoje konkurentne prednosti i kapacitete. Najavljene promjene dio su procesa liberalizacije tržišta, tako da je normativni okvir poznat već niz godina, posebno tijekom procesa prilagodbe pravnoj stečevini EU-a.

“Trend liberalizacije tržišta naftnih derivata ulazi u završnu fazu najavom novog Zakona o tržištu nafte i naftnih derivata.

11 <http://www.vecernji.hr/hrvatska/hep-je-dobio-konkurenciju-a-gradjani-i-trecinu-jeftiniju-struju-570823>

12 <http://www.poslovni.hr/hrvatska/posao-novim-trzisnim-igracima-u-opskrbi-strujom-otezava-drzava-255708>

13 <http://liderpress.hr/tvrtke-i-trzista/poslovna-scena/hep-otkrio-trziste-uz-hepi-popusti-kucanstvima-do-83-posto/>

14 <http://www.novilist.hr/Vijesti/Hrvatska/Struja-ce-sigurno-poskupjeti-u-iducih-12-mjeseci-ali-plin-pada>

15 Do 2013. „niti jedan tarifni potrošač, odnosno kućanstvo, nije promijenilo opskrbljivača“. Izvor: <http://www.vecernji.hr/kompanije-i-trzista/odrzan-energy-market-forum-635325>

16 <http://www.mingo.hr/default.aspx?id=3926>

Cijene energenata

— Usprkos očekivanim pozitivnim učincima procesa liberalizacije, naročito za krajnje korisnike, trend kretanja cijena energenata iznimno je teško planirati. Praćenje trendova kretanja cijena uključuje niz čimbenika poput sigurnosti i opsega nabavke, kapacitete distribucije te u konačnici kvalitete infrastrukture općenito.

Kao i u prethodnim godinama, i tijekom 2012. godine zamjetan je porast cijena svih energenata, posebno plina. Tržište plina u Hrvatskoj je regulirano pa struktura cijena nema izravne veze s potražnjom na tržištu, što stvara troškove za proizvođače koji snose gubitak zbog razlike uvozne cijene i regulirane tržišne cijene. Premda postoje nacionalni kapaciteti za proizvodnju te Hrvatska uvozi manje od 50 posto potrebnih količina plina, prilagodba standardima EU-a znači da se cijene moraju uskladiti s načelom liberalizacije tržišta, tj. s ponudom i potražnjom na tržištu, što dovodi do porasta cijene plina. Osim kućanstava, porast cijene plina ima poseban utjecaj na industriju jer povećava troškove proizvodnje, s izravnim učinkom na konkurentnost.

“ U usporedbi s ostalim članicama EU-a, cijene plina su u Hrvatskoj trenutno među najvišim.

Cijene plina za industriju u 2013. godini iznosile su 12,7 EUR/GJ, što je značajan porast u odnosu na prethodno razdoblje. U odnosu na 2008. godinu, kada su prosječne cijene iznosile 6,1 EUR/GJ, to je porast od čak 102 posto. U usporedbi s ostalim članicama EU-a, cijene su u Hrvatskoj trenutno među najvišim. Samo Luksemburg, Grčka i Švedska bilježe više razine cijena. U usporedbi sa zemljama u regiji, Hrvatska ima najviše cijene plina.

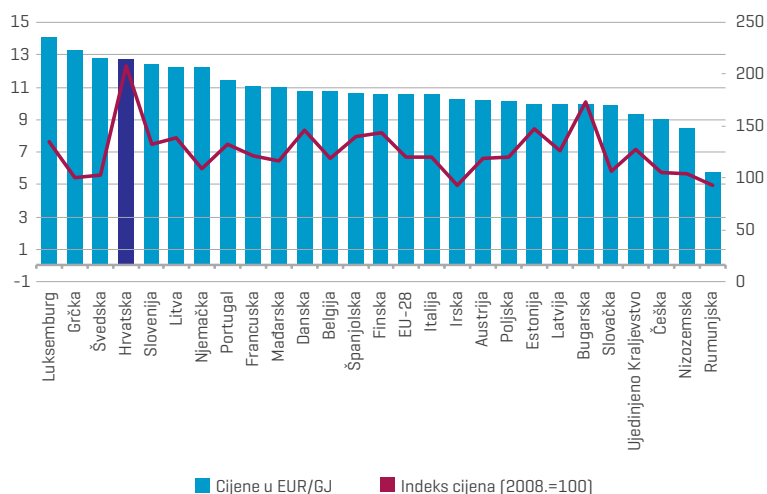
Cijene električne energije za industriju tijekom 2013. godine iznosile su 0,09 EUR/kWh. U odnosu na 2008. godinu cijene su porasle 47 posto. Ta razina cijena usporediva je s prosjekom EU-a, gdje je prosječna cijena u 2013. iznosila 0,09 EUR/kWh. Analiziraju li se kretanja indeksa cijena [slika 6], razvidno je da su cijene električne energije za industriju u EU-u u razdoblju od 2009. do 2013. padale, što nije bio slučaj u Hrvatskoj. U Irskoj, Slovačkoj, Španjolskoj, Ujedinjenom Kraljevstvu, Grčkoj, Češkoj, Mađarskoj i Francuskoj, cijene su 2013. u prosjeku bile niže nego 2008. godine.

KAO I U PRETHODNIM GODINAMA, I TIJEKOM 2012. GODINE ZAMJETAN JE PORAST CIJENA SVIH ENERGENATA, POSEBNO PLINA

Slika 5.
Cijene plina po GJ za industriju u 2013., u eurima i indeks cijena plina (2008.=100)

Napomene: Cijene su izražene u eurima po GJ bez poreza za srednje velike industrijske potrošače. Izostavljene su države za koje su podaci nepotpuni. Cijene za Grčku u razdoblju 2008.-2012. nisu korištene. Indeks cijena u Danskoj i Austriji odnosi se na 2009. godinu.

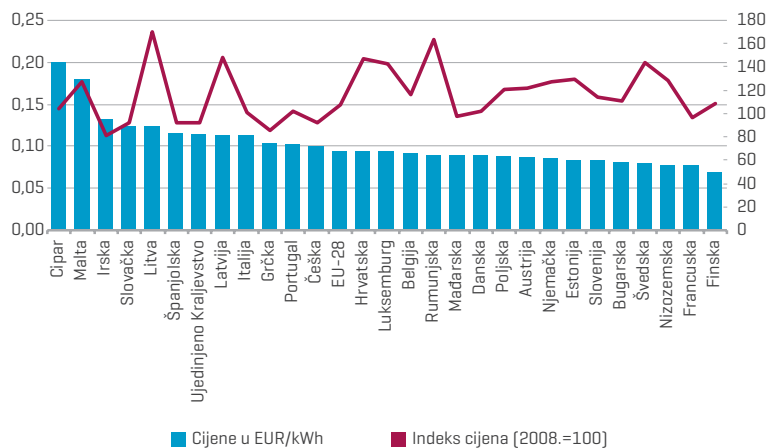
Izvor: Eurostat.

Slika 6.
Cijene električne energije po kWh za industriju u 2013., u eurima i indeks cijena električne energije (2008.=100)

Napomene: Cijene su izražene u eurima po kWh bez poreza za srednje velike industrijske potrošače. Izostavljene su države za koje su podaci nepotpuni. Indeks za Italiju odnosi se na 2011. godinu.

Izvor: Eurostat.

Energenti čine i značajnu stavku u potrošnji kućanstava. Prema strukturi izdataka u 2011., izdaci za stanovanje i potrošnju energenata činili su 15,7 posto ukupnih izdataka prosječnog domaćinstva. U odnosu na prethodnu godinu, taj je udio povećan za 0,8 posto, a u odnosu na 2009. godinu za 1,3 posto. Prema podacima Državnog zavoda za statistiku, samo potrošnja

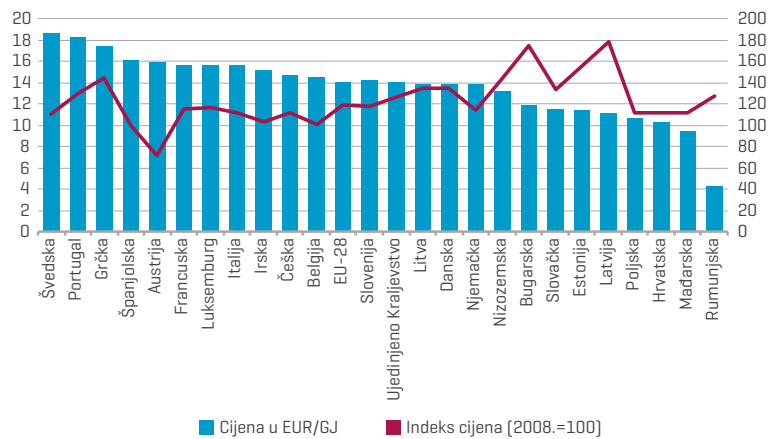
električne energije, plina i ostalih goriva činila je 9,9 posto ukupne potrošnje kućanstava u 2011., što je povećanje od 0,3 posto u odnosu na 2010. godinu.

Cijene plina za domaćinstva u Hrvatskoj među najnižima su u Europi. U 2013. iznosile su 10,3 EUR/GJ, što je porast od 12 posto u odnosu na 2008. Od zemalja EU-a, samo su u Mađarskoj i Rumunjskoj zabilježene niže cijene. Prosječna cijena plina za domaćinstva EU-a ove je godine viša, i iznosi 14,1 EUR/GJ. U odnosu na 2008. godinu, viša je za 19,3 posto. Kretanje indeksa pokazuje kako su izražene korekcije cijena u državama gdje su one niže od prosjeka EU-a. Slično vrijedi i za cijenu električne energije za kućanstva koja je u Hrvatskoj u 2013. iznosila 0,11 EUR/kWh, uz porast od 37 posto u odnosu na 2008. U usporedbi s EU-om, niže cijene električne energije za kućanstva zabilježene su u Mađarskoj, Francuskoj, Estoniji, Rumunjskoj i Bugarskoj.

Slika 7.
Cijene plina po GJ za kućanstva u 2013., u eurima te indeks cijena plina (2008.=100)

Napomene: Cijene su izražene u eurima po GJ bez poreza za srednje velike potrošače. Podaci za Grčku odnose se na 2013. godinu. Izostavljene su države za koje su podaci nepotpuni. Indeks cijena za Dansku odnosi se na 2009. godinu.

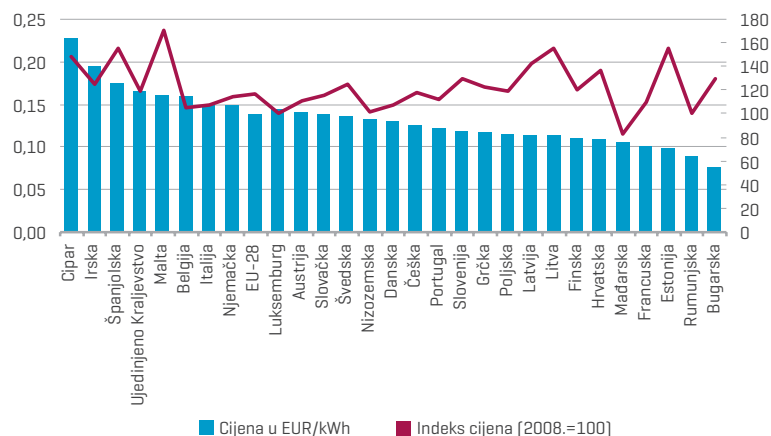
Izvor: Eurostat.

Slika 8.
Cijene električne energije po kWh za kućanstva u 2013., u eurima te indeks cijena električne energije (2008.=100)

Napomene: Cijene su izražene u eurima po kWh bez poreza za kućanstva srednje potrošnje (godišnja potrošnja od 2500 – 5000 kWh). Izostavljene su države za koje su podaci nepotpuni. Indeks za Italiju odnosi se na 2011. godinu.

Izvor: Eurostat.

Proces prilagodbe standardima EU-a i preuzimanje obveza iz pretpristupnog ugovora u velikoj su mjeri utjecali na sektor energetike i naftne industrije

CIJENE PLINA ZA DOMAĆINSTVA U HRVATSKOJ MEĐU NAJNIŽIMA SU U EUROPI

“Cijene električne energije za industriju u EU-u, u razdoblju od 2009. do 2013. padale su, što nije bio slučaj u Hrvatskoj.

u Hrvatskoj. Nacionalni strateški dokumenti¹⁷ usklađeni su s ciljevima EU-a. To znači da su glavni ciljevi energetske politike Republike Hrvatske postali: održivi razvoj, sigurnost opskrbe, ali i konkurentnost sustava. Prilagodba europskim standardima i uspostava tržišnih mehanizama u sektoru energetike znače da će Hrvatska u budućnosti sve više ovisiti o međunarodnim kretanjima cijena na tržištu, prvenstveno zbog rastuće ovisnosti o inozemnim izvorima energenata. Industrijske su cijene više od onih u EU-u, a u narednom je razdoblju moguć i dodatni rast cijena u sektoru kućanstava. Međutim, pri analizi cijena potrebno je uzeti u obzir i kupovnu moć građana. Mjerene platežnim mogućnostima, cijene u Hrvatskoj trenutno su izrazito visoke.

Istraživanja [VaasaEET, 2013] država članica eurozone pokazuju kako postoje velike razlike u cijenama energenata na području EU-a. Međutim, premda je povećanje cijena energenata na području EU-a značajno, jedna je od posljedica trenutne ekonomske krize ta da države s relativno nižim dohotkom, poput Portugala i Grčke, imaju najviše cijene energenata. Štoviše, cijene energenata najviše su se povećavale u državama koje su bile najpogođenije ekonomskom krizom. Tržišni odnosi čine samo polovicu krajnje cijene električne energije i plina, dok ostatak čine nacionalni fiskalni i regulatorni elementi [kroz tarife distribucije, poreza i PDV-a].

U odnosu na kupovnu moć, zemlje Srednje i Istočne Europe plaćaju cijene iznad prosjeka EU-a. Tako su cijene električne energije za kućanstva u Zagrebu¹⁸ u studenom 2013. [HEPI, 2013] bile ispod prosjeka, ali usporedive s cijenama u Rimu i Ljubljani. Isto se odnosi na cijene plina. To znači da postoji relativno malo prostora za povećanje cijena u sektoru kućanstva u sadašnjim uvjetima poslovanja. Bez gospodarskog oporavka i povećanja raspoloživog dohotka, cijene će uzrokovati neproporcionalno negativan učinak na kućanstva. To će generirati dodatne troškove kućanstvima u Hrvatskoj i povećati pritisak na stopu energetske siromaštva. Energetsko siromaštvo

¹⁷ Vidjeti Strategiju energetske razvoja Republike Hrvatske, Narodne novine, br. 130/2009.

¹⁸ Mjereno PPS-om, umjetnom zajedničkom referentnom jedinicom vrijednosti koja eliminira cjenovne razlike između država. Koristi se u proračunima Eurostata za usporedbu cijena na području EU-a [HEPI, 2013].

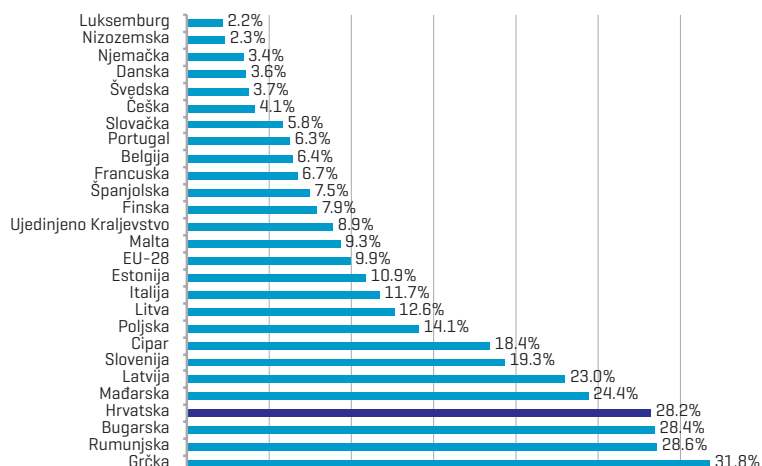
definira se kao nedostatak pristupa modernim energetskekim uslugama¹⁹. Problemi energetskeg siromaštva povezani su sa smanjenjem kvalitete života kućanstava i posebno širokim spektrom problema nedostatnog pristupa količinama energije nužnim za grijanje, pripremu hrane, rasvjetu i korištenje uređaja.

U Hrvatskoj trenutno ne postoji službena definicija energetskeg siromaštva, ali prema podacima Eurostata i raspoloživim istraživanjima²⁰, varijable koje se koriste za procjenu životnih uvjeta, ili kao pokazatelj energetskeg siromaštva²¹ pokazuju kako postoje osnove za detaljniju analizu.

Primjerice, 28 posto stanovnika u Hrvatskoj izjavilo je kako u proteklih godinu dana nije moglo na vrijeme platiti račune za komunalne usluge, što je jedna od najviših stopa u EU-u. Također, gotovo 10 posto kućanstava izjavilo je kako nije moglo dostatno ugrijati svoje domaćinstvo [EU Fuelpoverty, 2013].

Slika 9.
Kašnjenje u plaćanju komunalnih i računa za osnovne potrebe u posljednjih godinu dana, udio u stanovništvu

Izvori: EU SILC, Eurostat.

U usporedbi s EU-om, pokazatelj nemogućnosti plaćanja računa na vrijeme znatno je iznad prosjeka zemalja EU-28, koji iznosi 9,9 posto. Uz podatke o riziku od siromaštva i socijalne isključenosti, pri čemu je 33 posto stanovništva izloženo riziku [EU Fuelpoverty, 2013] razvidno je kako je povećanje cijena energenata dugoročno, ali i kako će daljnje povećanje cijena biti ograničeno platežnom moći građana, koja je smanjena usporednim povećanjem cijena i učinkom ekonomske krize u Hrvatskoj. Slikom 10 ilustriran je kontinuirani porast harmoniziranih²² potrošačkih troškova stanovanja, vode i energenata u Hrvatskoj.

¹⁹ <http://www.iea.org/topics/energypoverty/>

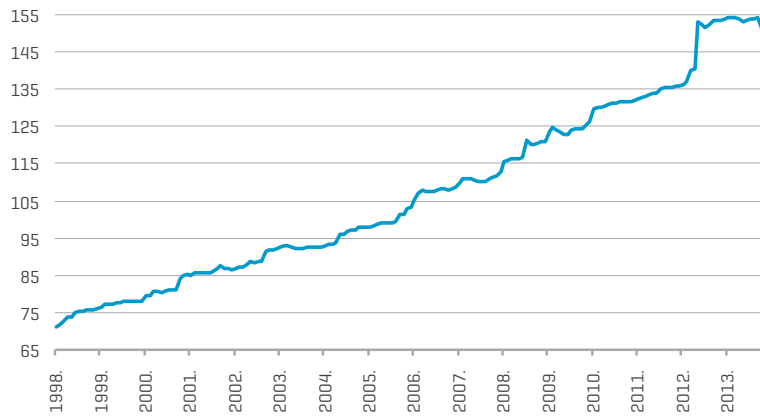
²⁰ <http://fuelpoverty.eu/2013/07/14/spotlight-on-the-eus-newest-member-state-republic-of-croatia/>

²¹ http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/microdata/eu_silc

²² Definiranih kao „mjera promjene cijena kućanstvima“. Izvor: Eurostat, <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/hicp/introduction>.

Slika 10.
Harmonizirani indeks potrošačkih cijena za stanovanje, vodu i goriva u Hrvatskoj (2005.=100)

Izvor: FRED economic data, <http://research.stlouisfed.org/fred2/graph/?g=kwb>.

“Prilagodba europskim standardima i uspostava tržišnih mehanizama u sektoru energetike znače da će Hrvatska u budućnosti sve više ovisiti o međunarodnim kretanjima cijena na tržištu.

Premda energetska siromaštvo u Hrvatskoj nije definirano²³, liberalizacija energetskog tržišta oslikava nedostatke sadašnjeg sustava. Cijene energenata bile su tradicionalno niske i još uvijek su u usporedbi s EU-om. Budući da će se liberalizacijom stvoriti uvjeti da cijene realno odražavaju uvjete na tržištu, njihovo daljnje povećanje bit će sve teže prebacivati na krajnje potrošače čija je kupovna moć smanjena. Istodobno su zbog nedostatka resursa izostali priprema i ulaganje u energetska tržišta, koji bi značajno povećali učinkovitost sustava i korištenja energije. Stoga su strateški zaokreti nužni. Započeo je velik broj projekata i inicijativa, poput poticanja energetske učinkovitosti i stimuliranja alternativnih izvora energije. Poboljšanje uvjeta na energetskom tržištu u velikoj će mjeri ovisiti o nastavku provođenja nužnih reformi i s time povezanim usklađivanjem interesa svih dionika u društvu.

²³ <http://www.energetika-net.com/u-fokusu/komentar-kratki-spoj/energetsko-siromastvo-ili-drzava-kao-superhik-17682>

Trendovi u sektoru energetike i naftne industrije

“Zamjetno je povećanje proizvodnje obnovljivih izvora energije, prvenstveno u vjetroelektranama.

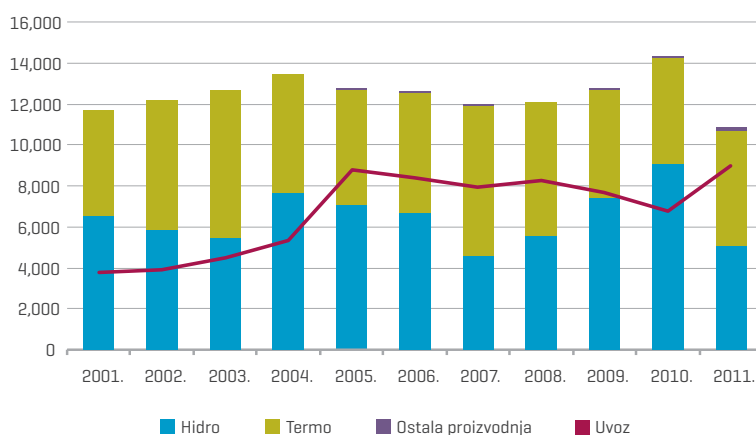
Električna energija

Prihodi HEP-a, najveće grupe za proizvodnju i distribuciju električne energije u Hrvatskoj, porasli su u 2012. godini u sva tri segmenta – prodaji električne energije, plina i toplinske energije. Najizraženiji je bio porast prihoda od prodaje električne energije, oko 860 milijuna kuna, koji je generiran prvenstveno administrativnom korekcijom cijena [HEP, 2012]. Prihodi od prodaje iznosili su 11,6 milijardi kuna. Dominantno društvo u sektoru, tijekom 2013. godine investiralo je 2,4 milijarde kuna u razvoj elektroenergetске mreže, a usporediva razina investicija [oko 2,6 milijarde kuna] najavljena je za 2014. godinu [Vlada Republike Hrvatske, 2013].

Loši klimatski uvjeti, koji su u 2011. godini utjecali na značajno smanjenje proizvodnje električne energije iz hidroelektrana (slika 11), nastavljani su i tijekom 2012. Udio hidroenergije u ukupnoj bruto proizvodnji, kao i razina bruto proizvodnje iz hidroelektrana, ostali su gotovo isti. To je utjecalo na povećanje uvoza električne energije, koji je dosegnuo 44 posto ukupne potrošnje elektroenergetskog sustava [HERA, 2012].

Slika 11.
Ukupna neto proizvodnja prema izvoru i uvoz električne energije, u GWh

Izvor: DZS, Statistički ljetopis, 2012.

DODATNI PROBLEM ZA NAFTNU INDUSTRIJU U HRVATSKOJ ČINI NEIZVJESNOST POSTUPKA PREGOVARANJA IZMEĐU NAJVEĆEG PROIZVOĐAČA I DISTRIBUTERA, INA-e I VEĆINSKOG DIONIČARA, MOL-a

Klimatski povoljnija bila je 2013. godina, tako da je povećanje oborina uzrokovalo povećanje proizvodnje u hidroelektranama. U prvih devet mjeseci 2013. godine bruto proizvodnja povećana je više nego dvostruko u odnosu na 2012. godinu i 42 posto u odnosu na isto razdoblje 2011. godine. Dugoročno, premda je teško planirati u uvjetima značajnih klimatskih promjena²⁴, oscilacije u proizvodnji u nekoliko posljednjih godina naglašavaju potrebu za dugoročnim planiranjem prilagodbe u razvoju energetskog sektora, tj. ulaganja u kapacitete i održivost razvoja.

Također, zamjetno je povećanje proizvodnje obnovljivih izvora energije, prvenstveno u vjetroelektranama. Podaci Državnog zavoda za statistiku pokazuju da je bruto proizvodnja vjetroelektrana i ostalih obnovljivih izvora energije više nego dvostruko povećana tijekom prvih devet mjeseci 2013. godine u odnosu na 2011. godinu i oko 28 posto u odnosu na isto razdoblje 2012. godine. Ukupni kapaciteti proizvodnje električne energije iz obnovljivih izvora energije i kogeneracije povećani su za 15,7 MW tijekom 2011. godine [HERA, 2012]. Tijekom 2012. prvenstveno zbog izmjena zakonskih propisa koji se odnose na obnovljive izvore energije te pojednostavljenja procedure za sunčane elektrane, povećan je interes za ugradnju sunčanih elektrana priključne snage do 30 kW [HEP ODS, 2013]. Međutim, najavljene promjene u pravilnicima o obnovljivim izvorima energije, kao i izmjene strukture naknada vrlo će vjerojatno utjecati na promjene u tom segmentu proizvodnje.

Strategija EU-a o konkurentnoj, održivoj i sigurnoj energiji zahtijeva i povećanje udjela energije iz obnovljivih izvora do 20 posto, do 2020. godine²⁵. Prema podacima Eurostata u 2011. godini, taj je udio bio 15,7 posto, što je iznad prosjeka EU-28 od 13 posto. Ispunjavanje tog uvjeta pridonijet će poboljšanju energetske učinkovitosti te dodatno povećati udio potrošnje energije iz obnovljivih izvora u ukupnoj potrošnji energije. Usprkos tome,

²⁴ Vidjeti UNEP, *A summary of current climate change findings and figures*, Izvor: <http://www.unep.org/climatechange/Publications/Publication/tabid/429/language/en-US/Default.aspx?ID=6306>

²⁵ http://ec.europa.eu/europe2020/europe-2020-in-your-country/hrvatska/progress-towards-2020-targets/index_en.htm

još uvijek je relevantna činjenica da će proizvodnja električne energije u velikim elektranama biti polazište i ključna sastavnica elektroenergetskog sustava u Hrvatskoj.

Naftna industrija

Globalno povećanje cijena sirove nafte, koje je uzrokovalo trajno povećanje cijena naftnih derivata u svijetu kao i u Hrvatskoj pridonijelo je višoj razini rizika u planiranju dugoročnih trendova na tržištu (slika 12). Cijena ovisi o velikom broju čimbenika, a nedostatak kontinuiranog gospodarskog oporavka na ključnim tržištima potražnje samo je jedan od problema. Politička neizvjesnost u emitivnim regijama sirove nafte dodatni je čimbenik koji nameće zaključak kako je povećanje cijena trajno u kraćem i srednjem roku te da je planiranje cijena u dužem roku izrazito neizvjesno.

Slika 12.
Tjedne promjene cijena sirove nafte u razdoblju od siječnja 1987. do listopada 2013. godine, u dolarima po barelu

Izvor: US Energy Information Administration, www.eia.gov

“Politička neizvjesnost u emitivnim regijama sirove nafte dodatni je čimbenik koji nameće zaključak kako je povećanje cijena trajno u kraćem i srednjem roku te da je planiranje cijena u dužem roku izrazito neizvjesno.

Tržište nafte i naftnih derivata u Hrvatskoj je regulirano čime država može direktno utjecati na oscilacije cijena na vanjskim tržištima i time reducirati učinak na krajnje potrošače. Maloprodajne cijene naftnih derivata utvrđene su Pravilnikom²⁶, kojim se utvrđuje najviša cijena u kraćem razdoblju. Međutim, konačni učinak je dvojben, budući da je regulacija vremenski ograničena. U dužem roku, država može utjecati na razinu cijena promjenama strukture marži i trošarina, koje čine glavninu maloprodajne cijene (Bajo i Klemenčić, 2012). Također, struktura marži i trošarina u najvećoj mjeri utječe na razlike u cijenama naftnih derivata između država članica EU-a. Preuzimanjem rizika cijene, država može kratkotrajno regulirati učinak na krajnje potrošače, ali proračunska ograničenja u konačnici uvjetuju trajanje i opseg regulacije. Takozvana „psihološka granica“²⁷ tijekom prošle dvije godine nije prijeđena (slika 13). Prema najavama²⁸,

26 Pravilnik o utvrđivanju najviših maloprodajnih cijena naftnih derivata (Narodne novine, br. 37/2011).

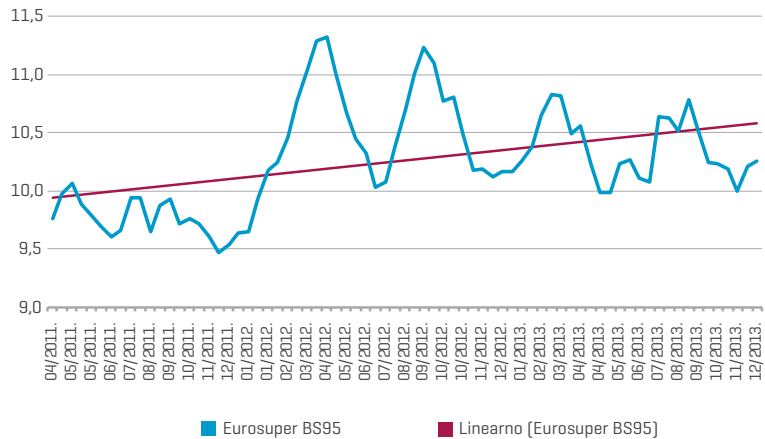
27 <http://www.jutarnji.hr/slavko-linic--12-kuna-za-litru-goriva-je-granica-koja-se-ne-smije-prijeci/1008088/>

28 <http://www.energetika-net.com/u-fokusu/komentar-kratki-spoj/slobodno-formiranje-cijena-povecace-cijene-derivata-17816>

država rizik cijena planira prebaciti na dobavljače i potrošače tako da će cijena naftnih derivata u srednjem roku u većoj mjeri ovisiti o stanju na tržištu, kako nabave tako i distribucije.

Slika 13.
Promjene maloprodajnih cijena naftnog derivata Eurosuper BS95, u razdoblju od travnja 2011. do prosinca 2013. godine, u kn/litri

Izvor: Ministarstvo gospodarstva, Tablica cijena naftnih derivata za cijelu tekuću godinu po obračunskim razdobljima od 14 dana.

Prethodno navedena najava promjene Zakona o tržištu nafte i naftnih derivata²⁹ i najvišim cijenama naftnih derivata znači veliku promjenu na maloprodajnom tržištu naftnih derivata od 2014. godine³⁰. Predložene promjene znače liberalizaciju cijena, čime će maloprodajne cijene ovisiti o tržišnim uvjetima. Potrošači će time imati veći izbor, što bi načelno moglo generirati bolju kvalitetu usluge te povoljniju cijenu što prvenstveno ovisi o konkurentskim odnosima na tržištu.

Uz značajne promjene na tržištu nafte i naftnih derivata, dodatni problem za naftnu industriju u Hrvatskoj čini neizvjesnost postupka pregovaranja između najvećeg proizvođača i distributera, INA-e i većinskog dioničara, MOL-a³¹. Konačni ishod pregovora o budućnosti korporativnog upravljanja unutar te tvrtke nije izvjestan, ali je sigurno kako će dinamika rješavanja tog spora utjecati na energetski sektor. INA je dominantni distributer i proizvođač naftnih derivata u Hrvatskoj, tako da bi neusuglašena korporativna strategija razvitka mogla imati dalekosežne posljedice na tržište, strukturu i ponašanje konkurencije i u konačnici na potrošače.

29 <http://www.mingo.hr/default.aspx?id=3926>

30 <http://www.energetika-net.com/u-fokusu/komentar-kratki-spoj-slobodno-formiranje-cijena-povecat-ce-cijene-derivata-17816>

31 http://www.vlada.hr/hr/naslovnica/novosti_i_najave/2013/studeni/nastavljeni_pregovori_vlade_i_mol_a_o_ina_i

— Najveća trgovačka društva

— Ključna su poduzeća u sektoru energetike i naftne industrije u Hrvatskoj HEP Grupa i INA. S više od 28.400 zaposlenih i više od 40 milijardi kuna ukupnih prihoda godišnje, ova su dva poduzeća od velike važnosti za hrvatsko gospodarstvo. Činjenica je isto tako da u sektoru energetike i naftne industrije nema mnogo poduzeća. U 2012. godini bila su registrirana 4 poslovna subjekta za djelatnost vađenja sirove nafte i prirodnog plina, 18 poslovnih subjekata za proizvodnju koksa i rafiniranih naftnih proizvoda, te 388 poslovnih subjekata za djelatnost opskrbe električnom energijom, plinom, parom i klimatizacijom. U ukupnom broju od 21.330 poslovnih subjekata u prerađivačkoj industriji, udio je broja poslovnih subjekata u sektoru energetike i naftne industrije manji od 2,0 posto. Taj podatak ukazuje na visok stupanj koncentracije u tom sektoru.

Energetika

Prema podacima Državnog zavoda za statistiku, poduzetnici su u djelatnosti opskrbe električnom energijom, plinom, parom i klimatizacijom u 2012. godini ostvarili 30,9 milijardi kuna prihoda od poslovanja. To je činilo 5,5 posto ukupnih prihoda svih poslovnih subjekata u Hrvatskoj. Premda prema broju poslovnih subjekata ovaj sektor u prerađivačkoj industriji ima udio manji od 2,0 posto, trgovačka su društva u ovom sektoru tijekom 2012. godine ostvarila udio od 8,6 posto bruto investicija u novu dugotrajnu imovinu. Taj se značajni udio u bruto investicijama tumači i ključnim obilježjem sektora, a to je kapitalna intenzivnost.

“Ukupni su prihodi vodećih deset trgovačkih društava u sektoru opskrbe električnom energijom, plinom i parom u 2012. iznosili 18,0 milijardi kuna.

Djelatnosti u sektoru energetike imaju izvozni potencijal. Djelatnost proizvodnje koksa i rafiniranih naftnih proizvoda, primjerice, sudjeluje s 11,7 posto u vrijednosti ukupnog izvoza, ali i sa 7,1 posto u vrijednosti ukupnog uvoza.

Za usporednu je analizu učinkovitosti, financiranja i likvidnosti odabran skup od deset vodećih trgovačkih društava u godini 2012. Odgovarajući su

PODUZETNICI SU U DJELATNOSTI OPSKRBE ELEKTRIČNOM ENERGIJOM, PLINOM, PAROM I KLIMATIZACIJOM U 2012. GODINI OSTVARILI 30,9 MILIJARDI KUNA PRIHODA OD POSLOVANJA

usporedni analitički podaci i pokazatelji za tu skupinu trgovačkih društava u razdoblju 2011. – 2012. navedeni u tablici 1.

Tablica 1.
Vodećih deset trgovačkih društava u proizvodnji i distribuciji energije

Napomena: Neto marža = dobit nakon oporezivanja / ukupni prihodi * 100; neto dobit po zaposlenom = dobit prije oporezivanja / broj zaposlenih.

Izvor: Poslovna Hrvatska.

	2011.	2012.	Indeks
Ukupni prihodi (mil. kn)	16.544	17.988	108,7
Dobit nakon oporezivanja (mil. kn)	49	130	261,9
Broj zaposlenih	14.801	14.620	98,8
Neto marža (u %)	0,30	0,92	309,0
Neto dobit po zaposlenom (u 000 kn)	3,34	8,86	265,1

Kao što se na osnovi podataka navedenih u tablici 1 može zaključiti, ukupni su prihodi vodećih deset trgovačkih društava u sektoru opskrbe električnom energijom, plinom i parom u 2012. iznosili 18,0 milijardi kuna, što u odnosu na 2011. godinu čini povećanje od 8,7 posto. U tome međugodišnjem razdoblju povećana je i dobit nakon oporezivanja za 2,6 puta, neto marža za preko tri puta, dok je broj zaposlenih smanjen za 1,2 posto.

Valja, međutim, istaknuti, da su, primjerice, ukupni prihodi Hrvatske elektroprivrede u ukupnim приходima navedene skupine trgovačkih društava u 2012. godini imali dominantni udio od 78 posto, a udio je broja zaposlenih u Hrvatskoj elektroprivredi u ukupnom broju zaposlenih deset vodećih trgovačkih društava bio 93 posto. To znači da i ukupni rezultati u djelatnosti proizvodnje i distribucije energije velikim dijelom ovise o rezultatima koje ostvaruje Hrvatska elektroprivreda. No, i na osnovi se korištenih podataka mogu identificirati određene strukturne promjene u tome dijelu energetskeg sektora.

_Tablica 2.

Podaci o ukupnim prihodima, dobiti nakon oporezivanja i broju zaposlenih u skupini deset vodećih trgovačkih društava u proizvodnji i distribuciji energije

	Ukupni prihodi (mil. kn)		Dobit nakon oporezivanja (mil. kn)		Broj zaposlenih	
	2011.	2012.	2011.	2012.	2011.	2012.
HEP (konsolidirano)	13.088	14.020	0,8	71,0	13784	13562
Gradska plinara Zagreb – Opskrba	1.257	1.392	6,2	8,8	149	115
GEN-I Zagreb	634	682	2,4	2,7	1	2
RUDNAP energija	452	435	0,3	0,2	2	2
Gradska plinara Zagreb	312	311	24,3	13,9	413	449
Termoplin Varaždin	289	309	8,9	2,8	113	121
Prvo plinarsko	53	293	1,2	17,2	24	32
Petrol plin	123	190	4,7	6,4	23	27
Gradsko komunalno poduzeće „Komunalac“ Koprivnica	169	184	0,5	6,1	222	240
Međimurje – plin	167	172	0,2	0,5	70	70

Izvor: Poslovna Hrvatska.

Primjerice, udio se ukupnih prihoda četiriju privatnih poduzeća u domaćem i stranom vlasništvu u ukupnim prihodima analiziranih trgovačkih društava povećao sa 7,6 posto u 2011. godini na 8,9 posto u 2012. godini³². Ta su četiri privatna poduzeća ostvarila povećanje svojih udjela dobiti nakon oporezivanja u dobiti nakon oporezivanja skupine deset vodećih trgovačkih društava sa 17,6 posto u 2011. godini na 20,4 posto u 2012. godini.

Premda male i unatoč specifičnim, još uvijek potencijalno monopolističkim obilježjima djelatnosti, uočene se strukturne promjene mogu tumačiti otvorenim procesom liberalizacije, tj. male strukturne promjene indiciraju početak stvaranja drugačijih, konkurentnih tržišnih odnosa među trgovačkim društvima u tome dijelu energetskega sektora. Da će, međutim, taj proces strukturnih promjena zasnovan na liberalizaciji zahtijevati određeno vrijeme i da će dominantna pozicija Hrvatske elektroprivrede u tome dijelu energetskega sektora utjecati na brzinu procesa, može se neizravno zaključiti na osnovi usporedivih podataka za deset vodećih privatnih i mješovitih trgovačkih društava u proizvodnji i distribuciji energije. Podaci su navedeni u tablici 3.

³² Riječ je o sljedećim trgovačkim društvima: GEN-I Zagreb, RUDNAP energija, Prvo plinarsko i Petrol plin.

Tablica 3.
Vodećih deset privatnih i mješovitih trgovačkih društava u proizvodnji i distribuciji energije

Izvor: Poslovna Hrvatska.

	2011.	2012.	Indeks
Ukupni prihodi (mil. kn)	2.943	2.980	101,3
Dobit nakon oporezivanja (mil. kn)	10	15	156,2
Broj zaposlenih	425	446	104,9
Neto marža (u %)	0,32	0,50	154,3
Neto dobit po zaposlenom (u 000 kn)	22,35	33,27	148,9

Na osnovi se analitičkih podataka navedenih u tablici 3 može zaključiti da je deset vodećih privatnih i mješovitih trgovačkih društava u proizvodnji i distribuciji energije povećalo svoje prihode u 2012. godini u odnosu na 2011. godinu za skromnih 1,3 posto, dobit nakon oporezivanja za 56,2 posto, te broj zaposlenih za 4,9 posto.

Tablica 4.
Podaci o ukupnim prihodima, dobiti nakon oporezivanja i broju zaposlenih u skupini deset vodećih privatnih i mješovitih trgovačkih društava u proizvodnji i distribuciji energije u razdoblju 2011. – 2012.

	Ukupni prihodi (mil. kn)		Dobit nakon oporezivanja (mil. kn)		Broj zaposlenih	
	2011.	2012.	2011.	2012.	2011.	2012.
TE Plomin	956	854	12,00	9,00	0	0
GEN-I Zagreb	634	682	2,40	2,7	1	2
RUDNAP energija	452	435	0,26	0,2	2	2
Termoplin Varaždin	289	309	8,90	2,8	113	121
Petrol-Jadranplin	123	190	4,70	6,4	23	27
Plinara istočne Slavonije	115	113	0,40	0,10	79	78
Energo	107	129	-22,00	-10,00	158	167
Montcogim – Plinara	100	114	0,10	1,90	23	23
Repower Hrvatska	95	90	0,04	0,04	1	1
Zagorski metalac	72	64	2,70	1,70	25	25

Izvor: Poslovna Hrvatska.

Valja ovdje istaknuti da su sva trgovačka društva u skupini deset vodećih privatnih i mješovitih trgovačkih društava osim TE Plomin zapravo distributeri električne energije i plina. Povoljne su hidrološke prilike vjerojatno pridonijele smanjenom iskorištenju kapaciteta TE Plomin pa i smanjenju prihoda u 2012. godini u odnosu na 2011. godinu za 11,0 posto, te dobiti nakon oporezivanja za 25,0 posto. To je najvećim dijelom utjecalo i na skromno povećanje ukupnih prihoda ove skupine trgovačkih društava.

“Deset vodećih privatnih i mješovitih trgovačkih društava u proizvodnji i distribuciji energije povećalo je svoje prihode u 2012. godini u odnosu na 2011. godinu za skromnih 1,3 posto.

Rezultati su poslovanja distributera različiti i ovise o strukturi njihovih tržišnih niša, konkurentnosti strukture u kojoj posluju, ali i o još uvijek dominantnoj poziciji Hrvatske elektroprivrede u tome dijelu energetskog sektora. U usporedbi s podacima za deset vodećih trgovačkih društava u proizvodnji i distribuciji energije, udio je ukupnih prihoda deset vodećih privatnih i mješovitih trgovačkih društava u ukupnim prihodima deset vodećih trgovačkih društava u proizvodnji i distribuciji energije smanjen sa 17,8 posto u 2011. godini na 16,6 posto u 2012. godini.

Još je veće smanjenje zabilježeno u udjelu ostvarene dobiti nakon oporezivanja. U usporedbi s podacima za deset vodećih trgovačkih društava u proizvodnji i distribuciji energije, udio je deset vodećih privatnih i mješovitih trgovačkih društava smanjen s 20,0 posto u 2011. godini na 11,5 posto u 2012. godini.

Takvim je rezultatima neizravno najviše pridonijela Hrvatska elektroprivreda zahvaljujući dvama vanjskim čimbenicima: odobrenom povećanju cijena i veoma povoljnim hidrološkim prilikama. Oni su s obzirom na strukturu proizvodnih kapaciteta Hrvatske elektroprivrede znatno smanjili troškove proizvodnje, rezultat čega je bila i povećana razlika prihoda i rashoda, tj. dobiti. To je po naravi stvari pridonijelo i poboljšanju relativnih pokazatelja poslovanja, struktura kojih je za deset vodećih trgovačkih društava u proizvodnji i distribuciji energije navedena u tablici 4.

Povećanje prihoda i dobiti nakon oporezivanja, s jedne strane, i smanjenje broja zaposlenih, s druge strane, u Hrvatskoj elektroprivredi u 2012. godini u odnosu na 2011. godinu bilo je osnova povećanja proizvodnosti za 7,8 posto i bruto marže za 5,7 puta. No, kao što je već istaknuto, povećanje učinkovitosti u 2012. godini u odnosu na 2011. godinu nije rezultat unutarnjih čimbenika, tj. povećanja tehnološko-tehničke produktivnosti, nego je rezultat vanjskih čimbenika odnosno povećanja cijena kao ishodišta povećanja prihoda i povoljnih hidroloških prilika kao ishodišta smanjenja troškova poslovanja.

Ostaje, međutim, činjenica da je Hrvatska još uvijek u krizi, da su gospodarske aktivnosti usporene i da smanjena kupovna moć stanovništva rezultira racionalizacijom potrošnje, s jedne strane, i produženjem rokova plaćanja, s druge strane. U tom kontekstu valja tumačiti iskazani koeficijent tekuće likvidnosti Hrvatske elektroprivrede, koji je povećan s 0,69 u 2011. godini na 0,8 u 2012. godini. No, taj je koeficijent još uvijek manji od 1,0, tj. kratkotrajna imovina je manja od kratkoročnih obveza. Za razliku od toga, ostala trgovačka društva iz te skupine, s izuzetkom Gradskog komunalnog poduzeća „Komunalac“ Koprivnica, u 2012. godini iskazuju koeficijente likvidnosti veće od 1,0. U šest je trgovačkih društava zadržan

malen, a u četiri veoma velik koeficijent zaduženosti, što je odraz načina financiranja dugotrajne i kratkotrajne imovine. Budući da je riječ pretežno o distributerima, neizravno se može zaključiti da se radi više o tuđim izvorima financiranja obrtnih, a ne stalnih sredstava u čemu dobavljači vjerojatno imaju znatan udio.

Tablica 5.

Pokazatelji proizvodnosti, profitabilnosti, financiranja i likvidnosti deset vodećih trgovačkih društava u proizvodnji i distribuciji energije u razdoblju 2011. – 2012.

	Proizvodnost rada (u 000 kn)		Bruto marža (u %)		Profitabilnost imovine (u %)	
	2011.	2012.	2011.	2012.	2011.	2012.
HEP (konsolidirano)	959	1.034	0,62	3,52	-0,001	0,2
Gradska plinara Zagreb - Opskrba	8.438	12.106	0,6	0,8	1,92	2,24
GEN-I Zagreb	633.783	340.753	0,47	0,5	1,51	8,6
RUDNAP energija	226.018	217.503	0,07	0,1	0,07	0,06
Gradska plinara Zagreb	756	693	0,96	0,56	1,69	1
Termoplin Varaždin	2.561	2.557	3,79	1,7	4,2	1,23
Prvo plinarsko	2230	9.164	2,4	6,5	0,91	6,9
Petrol plin	5.335	7.021	3,8	3,4	7,49	7,81
Gradsko komunalno poduzeće „Komunalac“ Koprivnica	763	767	0,43	4,2	0,08	0,96
Međimurje - plin	2.323	2.464	0,17	0,4	0,1	0,22

	Koeficijent zaduženosti		Koeficijent tekuće likvidnosti	
	2011.	2012.	2011.	2012.
HEP (konsolidirano)	0,41	0,44	0,69	0,80
Gradska plinara Zagreb - Opskrba	0,78	0,81	1,27	1,23
GEN-I Zagreb	0,95	0,84	1,05	1,18
RUDNAP energija	0,99	0,99	1,00	1,00
Gradska plinara Zagreb	0,04	0,05	2,98	2,06
Termoplin Varaždin	0,22	0,27	1,77	1,64
Prvo plinarsko	0,18	0,47	1,95	1,34
Petrol plin	0,72	0,64	0,90	1,02
Gradsko komunalno poduzeće „Komunalac“ Koprivnica	0,61	0,6	0,18	0,19
Međimurje - plin	0,12	0,17	2,06	1,84

Tablica 6.

Pokazatelji proizvodnosti, profitabilnosti, financiranja i likvidnosti deset vodećih privatnih i mješovitih trgovačkih društava u proizvodnji i distribuciji energije u razdoblju 2011. – 2012.

	Proizvodnost rada (u 000 kn)		Bruto marža (u %)		Profitabilnost imovine (u %)	
	2011.	2012.	2011.	2012.	2011.	2012.
TE Plomin	0	0	1,61	1,40	1,33	1,56
GEN-I Zagreb	633.783	340.753	0,47	0,5	1,51	8,6
RUDNAP energija	226.018	217.503	0,07	0,1	0,07	0,06
Termoplin Varaždin	2.561	2.557	3,79	1,7	4,20	1,23
Petrol-Jadranplin	5.335	7.021	3,80	3,4	7,49	7,81
Plinara istočne Slavonije	1.449	1.446	0,51	0,20	6,24	0,24
Energo	674	770	-21,05	-7,60	-5,95	-2,53
Montcogim – Plinara	4.344	4.960	0,39	2,10	0,08	1,12
Repower Hrvatska	95.499	90.434	0,06	0,10	0,62	0,45
Zagorski metalac	2.884	2.571	4,73	3,00	2,93	1,92

	Koeffcijent zaduženosti		Koeffcijent tekuće likvidnosti	
	2011.	2012.	2011.	2012.
TE Plomin	0,72	0,60	0,92	0,63
GEN-I Zagreb	0,95	0,84	1,05	1,18
RUDNAP energija	1,00	0,99	1,00	1,00
Termoplin Varaždin	0,22	0,27	1,77	1,64
Petrol-Jadranplin	0,72	0,64	0,90	1,02
Plinara istočne Slavonije	0,52	0,58	1,26	1,23
Energo	0,48	0,52	0,40	0,42
Montcogim – Plinara	0,47	0,48	0,52	0,64
Repower Hrvatska	0,96	0,96	0,98	1,01
Zagorski metalac	0,21	0,18	3,29	2,64

Kada je riječ o skupini deset vodećih privatnih i mješovitih društava u proizvodnji i distribuciji energije, relativni pokazatelji učinkovitosti i financiranja u 2012. godini u odnosu na 2011. godinu ukazuju na znatne razlike među društvima. Usporedna je struktura pokazatelja za razdoblje 2011. – 2012. po trgovačkim društvima iz te skupine navedena u tablici 6.

Polazeći od podataka navedenih u tablici 6 može se konstatirati da je polovica trgovačkih društava ostvarila manju proizvodnost rada, manju bruto maržu i manju profitabilnost imovine u 2012. godini nego u 2011. godini. U prosjeku su koeffcijenti zaduženosti veći u ovoj skupini trgovačkih

društava nego u prethodno analiziranoj skupini deset vodećih trgovačkih društava u proizvodnji i distribuciji energije, dok su koeficijenti tekuće likvidnosti sličnih obilježja i bez bitnih promjena u 2012. godini u odnosu na 2011. godinu.

Budući da je riječ najvećim dijelom o distributerima energije, te polazeći od obilježja njihova poslovanja i s time povezanog relativno manjeg broja zaposlenih, trgovačka društva iz skupine deset vodećih privatnih i mješovitih trgovačkih društava iskazuju veću produktivnost nego društva iz skupine deset vodećih trgovačkih društava u proizvodnji i distribuciji energije. Osim toga, upravo zbog obilježja poslovanja i strukture imovine, privatna i mješovita trgovačka društva iskazuju relativno veću profitabilnost imovine, a glede izvora financiranja više koriste financijsku polugu u usporedbi s trgovačkim društvima iz skupine deset vodećih trgovačkih društava u proizvodnji i distribuciji energije.

Energetski je sektor u Hrvatskoj i dalje veoma reguliran i pretežno je u državnom vlasništvu. Unatoč reguliranosti, zbog dominantne pozicije Hrvatske elektroprivrede u elektroenergetskom dijelu ima i obilježja monopolnog ponašanja. Slijedom otvorenog procesa liberalizacije, međutim, uočavaju se određeni pomaci prema stvaranju konkurencije. Javljaju se i jačaju privatne inicijative u ovom sektoru. Tvrtke kao što su GEN-I, Korlea i Partner Elektrik ulaze na tržište i potencijalno se ocjenjuju kao budući konkurenti Hrvatskoj elektroprivredi. Premda neumitno, analizirani podaci i pokazatelji ukazuju na to da taj proces stvaranja prihvatljive tržišne konkurentne strukture u energetsom sektoru neće ići ni brzo ni lako.

Najave restrukturiranja, tj. racionalizacija poslovanja poduzeća u javnom portfelju, uključujući HEP, pretpostavka su za najavljene javne investicije u energetsom sektoru. Usprkos tome, zamjetna je pojava novih poduzeća u ovome sektoru. Ona su očekivana buduća konkurencija Hrvatskoj elektroprivredi. Premda su usporedni poslovni rezultati tih trgovačkih društava za sada relativno skromni, otvorena liberalizacija tržišta pruža im priliku, koju će vjerojatno i u srednjem roku iskoristiti. Prilagođavanje Hrvatske elektroprivrede na osnovama programa restrukturiranja i s nastojanjem da se zadrži vodeća uloga u tome dijelu energetskega sektora smatra se očekivanom neizravnom posljedicom pritisaka koji proizlaze iz tih procesa.

Naftna industrija

Prema klasifikaciji poduzetnika, proizvodnja koksa i rafiniranih naftnih proizvoda obuhvaća samo 18 trgovačkih društava. INA, kao najveće trgovačko društvo u ovom sektoru, generira gotovo cijeli izvoz, uvoz i

“Tijekom 2012. godine ukupni prihodi 18 registriranih poduzeća u području rafiniranja naftnih proizvoda iznosili su 1,6 milijardi kuna, uz dobit od oko 100 milijuna kuna.

investicije sektora. Tijekom 2012. godine ukupni prihodi 18 registriranih poduzeća u području rafiniranja naftnih proizvoda iznosili su 1,6 milijardi kuna, uz dobit od oko 100 milijuna kuna.

Poslovni rezultati INA-e, dominantnog poduzeća u ovome sektoru, pogoršani su tijekom 2012. godine. Prema podacima za 2012., EBITDA iznosi 5 milijardi kuna³³, što je pad od 31 posto u odnosu na 2011. godinu. Razvidno je kako je poslovanje najvećeg poduzeća u naftnoj industriji pod utjecajem smanjene tržišne potražnje i gospodarske krize. Posebno je potrebno izdvojiti utjecaj smanjenja potražnje te izostanka proizvodnje i prihoda u Siriji. Usporedno, društvo je nastavilo s procesom restrukturiranja i prilagodbe pogoršanim uvjetima poslovanja u okružju, tako da je usprkos padu prihoda od 2 posto u odnosu na 2011., nastavljeno i smanjenje broja zaposlenih, za 1 posto. Primjerice, u odnosu na 2010. godinu, kada su prosječni prihodi po zaposlenom iznosili 2,8 milijuna kuna, u 2012. godini prihod po zaposlenom bio je 3,2 milijuna kuna.

Društvo je tijekom 2012. u segmentu maloprodaje intenzivno ulagalo u modernizaciju prodajne mreže. Usprkos manjem opsegu prodaje i padu potražnje, povećana je profitabilnost. Naglasak na povećanje produktivnosti i modernizaciji prodajne mreže pokazatelj je strateške prilagodbe očekivanj liberalizaciji tržišta naftnih derivata, naročito u maloprodaji. Međutim, sigurno je da će značajno poboljšanje poslovnih rezultata društva, kao i ostalih tvrtki u ovome sektoru, biti usko vezano uz pozitivne gospodarske pokazatelje.

U smislu kapitalnih ulaganja, tijekom 2012. godine INA je uložila ukupno 1,3 milijarde kuna, od čega 94 posto u Hrvatskoj. Ulaganja su bila usmjerena prema modernizaciji prodajne mreže i istraživanju, ali gubitak prihoda od izvora u Siriji predstavlja značajan teret za kompaniju. Kompanija je intenzivirala kapitalna ulaganja na alternativnim tržištima (poput Egipta i Angole) te domaćim izvorima (Hrastilnica), ali bi pozitivan ishod statusa izvora u Siriji u velikoj mjeri poboljšao poslovne rezultate društva. Neizvjesnost vezana uz ishod pregovora dvaju najvećih dioničara o korporativnom upravljanju unutar društva tijekom 2013. znači da postoje izvori rizika koje je nužno riješiti u kraćem roku kako bi se osiguralo pozitivno poslovanje i tijekom 2014. godine, u kojoj će konkurentski pritisak na poslovanje biti značajno povećan.

³³ EBITDA, bez jednokratnih stavki = 4.963 milijuna kuna. Izvor: INA.

Zaključak i očekivanja

— Strategija energetskega razvoja Republike Hrvatske navodi tri temeljna energetska cilja. Oni su sigurnost opskrbe energijom, konkurentnost energetskega sustava te održivost energetskega razvoja³⁴. Tijekom posljednjih godinu dana ne može se zaključiti kako su navedeni ciljevi u potpunosti zanemareni, niti kako su postignuti značajni koraci prema njihovom ispunjenju. Prednosti hrvatskega energetskega sustava su poznate i prvenstveno se odnose na potencijalne resurse koji postoje u Hrvatskoj. Članstvo u EU-u pridonijelo je definiranju institucionalne i normativne osnove za razvoj energetskega sektora. Međutim, budući da je načelo liberalizacije i transparentnog definiranja uloge države u sektoru sada u punom zamahu, budući rezultati će u većoj mjeri ovisiti o kapacitetu ključnih društava u sektoru, prvenstveno domaćih, za prilagodbu novonastalim uvjetima. Stoga je posebno važno naglasiti nužnost kontinuiranog ulaganja u energetske sektor, prvenstveno velikih, strateški važnih projekata poput LNG terminala, kako bi se osigurali osnovni ciljevi iz Energetske strategije, ali i realizirali potencijalni pozitivni učinci energetskega sektora u gospodarstvu.

“Budući da je načelo liberalizacije i transparentnog definiranja uloge države u sektoru sada u punom zamahu, rezultati će u većoj mjeri ovisiti o kapacitetu ključnih društava u sektoru, prvenstveno domaćih, za prilagodbu novonastalim uvjetima.

Sektor proizvodnje i opskrbe električnom energijom tijekom 2013. bio je najeksponiraniji zbog ozbiljnijeg ulaska konkurenata u segmentu distribucije električne energije kućanstvima i većim korisnicima. Zaoštavanje konkurencije izostalo je u sektoru proizvodnje i opskrbe plinom. U sektoru proizvodnje i prodaje naftnih derivata relativnu stabilizaciju cijena zasjenili su sporovi oko strukture korporativnog upravljanja u najvećem društvu u sektoru.

Zaključno, energetske tržište je u fazi prilagodbe institucionalnim promjenama u Hrvatskoj, koje su nastupile ulaskom na zajedničko tržište. Od uvođenja novih normativnih modela, Hrvatska je trenutno u procesu intenzivne implementacije i povećane stope odgovornosti za funkcioniranje energetskega tržišta. Premda je 2013. obilježena nastavkom krize i poslovni rezultati sukladno tome ne pokazuju značajnije pozitivne promjene, do izražaja dolazi kapacitet za promjenu, kako gospodarstva tako i javnog sektora. To se odnosi na brzinu prilagodbe gospodarstva sadašnjim tržišnim uvjetima, ali i na kapacitet institucija za regulaciju i pravovremeno reagiranje na novonastale uvjete na tržištu.

³⁴ Strategija energetskega razvoja Republike Hrvatske [Narodne novine, br. 130/2009.].

Literatura:

- Bajo, Anto i Irena Klemenčić, 2012, "Cijena nafte i naftnih derivata", *Porezni vjesnik*, 21(7-8), str. 117- 132.
- Boromisa, Ana-Maria, 2011, *Strateške odluke za energetska budućnost Hrvatske*, Zagreb: FES i IMO, <http://www.fes.hr/E-books/pdf/Energetska%20buducnost.pdf> [pristupljeno 20. studenog 2013.].
- Državni zavod za statistiku, <http://www.dzs.hr> [pristupljeno 10. prosinca 2013.].
- Ekonomski institut, Zagreb, 2013, *Croatian Economic Outlook Quarterly*, br. 56/2013, Zagreb: Ekonomski institut, Zagreb
- EU Fuelpoverty, 2013, "Spotlight on the EU's newest Member State: Republic of Croatia", <http://fuelpoverty.eu/2013/07/14/spotlight-on-the-eus-newest-member-state-republic-of-croatia/> [pristupljeno 1. prosinca 2013.].
- Eurostat, 2013, *Energy, transport and environment indicators*, ISSN 1725-4566.
- EU SILC, *European Union Statistics on Income and Living Conditions*, http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/microdata/eu_silc [pristupljeno 23. studenog 2013.].
- HANFA, <http://www.hanfa.hr> [pristupljeno 30. studenog 2013.].
- HEP, 2012, "Konsolidirani financijski izvještaji na dan 31.prosinca 2012.godine, zajedno s Izvještajem neovisnog revizora", http://www.hep.hr/hep/financije/2012/kon_izv.pdf [pristupljeno 2. prosinca 2013.].
- HEPI, 2013, "Household Energy Price Index for Europe, December 2nd 2013", http://www.energypriceindex.com/wp-content/uploads/2013/12/HEPI_Press_Release_November-2013_revised2.pdf [pristupljeno 12. prosinca 2013.].
- HEP ODS, 2013, *Godišnje izvješće 2012.*, Zagreb: Hrvatska elektroprivreda.
- HERA, 2012, *Godišnje izvješće 2011.*, Zagreb: Hrvatska energetska regulatorna agencija.
- INA Grupa, 2013, "Rezultati i aktivnosti u 2012.", <http://www.ina.hr/UserDocsImages/investitori/objave/prezentacije/Results%20and%20activities%202012%20INA%20HRV.pdf> [pristupljeno 2. prosinca 2013.].
- International Energy Agency, <http://www.iea.org> [pristupljeno 9. prosinca 2013.].
- Ministarstvo gospodarstva, *Energetska politika Republike Hrvatske*, <http://www.mingo.hr/default.aspx?id=3197> [pristupljeno 21. studenog 2013.].
- Ministarstvo gospodarstva, 2012, *Energija u Hrvatskoj: godišnji energetska pregled*, http://www.mingorp.hr/UserDocsImages/Energija2010_cd.pdf [pristupljeno 22. studenog 2013.].
- Ministarstvo gospodarstva, 2013, "Najviša razina mpc naftnih derivata", <http://www.mingo.hr/userdocsimages/energetika/Najvi%C5%A1a%20razina%20mpc%20naftnih%20derivata%20ARHIV.xlsx> [pristupljeno 3. prosinca 2013.].
- Ministarstvo gospodarstva, *Strategija, sigurnost opskrbe i energetske bilance*, <http://www.mingo.hr/default.aspx?id=3252> [pristupljeno 6. prosinca 2013.].
- Poslovna Hrvatska, <http://www.poslovna.hr> [pristupljeno 4. prosinca 2013.].
- Sporazum o stabilizaciji i pridruženju, *Narodne novine – Međunarodni ugovori*, br. 14/2001.
- Strategija energetskega razvoja Republike Hrvatske, *Narodne novine*, br. 130/2009.
- UNEP, *A summary of current climate change findings and figures*, <http://www.unep.org/climatechange/Publications/Publication/tabid/429/language/en-US/Default.aspx?ID=6306> [pristupljeno 10. prosinca 2013.].
- VaasaETT, 2013, *European Residential Energy Price Report 2013*, http://www.vaasaett.com/wp-content/uploads/2013/05/European-Residential-Energy-Price-Report-2013_Final1.pdf [pristupljeno 10. prosinca 2013.].
- Vijeće Europske unije, 2011, *Ugovor o pristupanju Republike Hrvatske*, 14409/11, Bruxelles: Vijeće Europske unije.
- Vlada Republike Hrvatske, 2013, "Plan investicija 2014.", [http://vlada.hr/hr/naslovnica/sjednice_i_odluke_vlade_rh/2013/131_sjednica_vlade_republike_hrvatske/131_1_prijedlog_plana_investicija_za_2014_prezentacija/\[view_online\]/1#document-preview](http://vlada.hr/hr/naslovnica/sjednice_i_odluke_vlade_rh/2013/131_sjednica_vlade_republike_hrvatske/131_1_prijedlog_plana_investicija_za_2014_prezentacija/[view_online]/1#document-preview) [pristupljeno 2. prosinca 2013.].
- Vlada Republike Hrvatske, "Prijedlog zaključka u vezi s potpisivanjem Memoranduma o suglasnosti između Republike Albanije, Republike Azerbajdžan, Republike Hrvatske, Bosne i Hercegovine i Crne Gore u svezi suradnje na realizaciji Južnog plinskog koridora u Jugoistočnoj Europi", <http://vlada.hr/hr/content/download/280928/4143916/file/131.%20-%2031.pdf> [pristupljeno 11. prosinca 2013.].

Izdavač

Ekonomski institut, Zagreb
Trg J.F. Kennedyja 7, 10000 Zagreb
Telefon: 01 2362 200, Fax: 01 2335 165
<http://www.eizg.hr>

Za izdavača

Dubravka Jurlina Alibegović, ravnateljica

Glavna urednica

Ljiljana Božić

Autor analize

Denis Redžepagić

Izvršna urednica

Marijana Pasarić

Lektura

Doris Baničević i Marijana Pasarić

Grafičko uređivanje i priprema

Vladimir Sukser

Grafičko oblikovanje

Studio 2M

Napomena: *Sektorska analiza* autorskoga je karaktera i ne odražava nužno stav Ekonomskog instituta, Zagreb

Sljedeća analiza *Kemijska industrija* izlazi u ožujku 2014.